

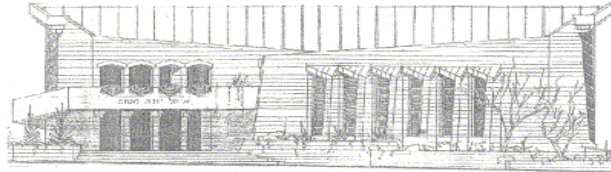
Ohel Yonah Menachem

Synagogue &
Community Center

Rabbi David Spektor

דוא"ל:

vaad@ohelyonah.com



אוהל יונה מנחם

בית כנסת
ומרכז קהילתי

הרב דוד ספקטור

אתר אינטרנט:

www.ohelyonah.com

לצאת ב"יזכור" או להישאר?

שו"ת עם הרב דוד ספקטור, רב הקהילה



שאלה:

האם מי שיש לו אב ואם, יכול להישאר בבית-הכנסת בזמן אמירת יזכור (בשביעי של פסח, בחג שבועות, בשמיני עצרת וביום הכיפורים) ולומר באותו זמן מזמור תהילים או ללמוד משנה (לעילוי כלל נשמות ישראל כהכנה לאמירת יזכור לחללי השואה וצה"ל בהמשך) או לומר יזכור על שאר קרוביו שנפטרו (כגון סבא וסבתא ז"ל)?

בין טענות הציבור נגד היציאה בזמן אמירת יזכור: א] מנהג זה מחלק את הציבור לשני חלקים: לאלה שזכו ויש להם הורים בחיים כאן ולא להם שלפחות אחד מההורים נפטר.

ב] לא מכובד שיוצאים ברעש וחוזרים ברעש ויש בזה טרחה של הציבור וכן לא תמיד חוזרים בזמן לאמירת יזכור לחללי השואה וצה"ל ובאים באמצע. וכן מחוץ לבית-הכנסת הדיבורים והצחוק הם לא תמיד "לצורך התפלה", בזמן שאלה שנשארו בבית-הכנסת מתפללים, כואבים ולפעמים גם בוכים באמירת יזכור על יקיריהם.

תשובה:

א. מקור המנהג

- 1) המנהג לצאת בזמן יזכור מובא לראשונה לפני כמאתיים שנה ע"י הרב אפרים זלמן בר מנחם מוניש מחכמי פולין שנולד בברודי בשנת ה'תקכ"ב (1762 למנינם) ונפטר בשנת ה'תקפ"ח (1828 למנינם). בספרו שערי אפרים שער י"ס, סעי' לב הוא כותב: "נהגו שמי שאביו ואמו בחיים יוצא מבית-הכנסת בעת אמירת האל-מלא-רחמים ביום טוב ובימים נוראים."
 - 2) אחריו מביא מנהג זה הרב שלמה בר יוסף גנצפריד, מחכמי הונגריה, שנולד באונגוואר בשנת ה'תקס"ד (1804 למנינם) ונפטר בשנת ה'תרמ"ו (1886 למנינם). בספרו קיצור שלחן ערוך, ס' קלג, סעי' כא: "נוהגין כי מי שיש לו אב ואם יוצא מבית-הכנסת בשעת הזכרת נשמות."
 - 3) וכן מוזכר מנהג זה ע"י הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי, מחכמי ירושלים, בספרו גשר החיים שיצא לאור בשנת תש"ז (1947 למנינם) בפרק לא, סעי' ד: "נוהגים שכל אלו שיש להם אב ואם יוצאים מבית-הכנסת בארבעת המועדים בזמן שמזכירין נשמות ב'יזכור'. (שכל יחיד ויחיד אומרה)."
- וכן מוזכר מנהג זה בספרי פוסקי דורינו.

4) אמנם הרב משה דוב וולנר, אב"ד דאשקלון, כותב בספרו שו"ת חמדת צבי חלק אורח חיים, סימן לד: "מנהג הזה מנהג קדמונים. מי לנו גדול מהגאון בעל שער אפרים שמביא כן בפירושו, מי הוא זה אשר מקלו יגיד לו לשנות מנהגם של ישראל, אכן ודאי לא נשמע לו וד"ל."

5) וכן כותב אחריו הרב אליעזר וולדינברג בספרו שו"ת ציץ אליעזר חלק יב, סימן לט: "הן עצת ההזכרת נשמות ביה"כ ובג' רגלים והן היציאה לחוץ של אלה שיש להם אב ואם בחיים, יסודתן בהררי קודש שישודן קדמונינו... והס מלהזכיר מלבוא ולשנות ממנהגים אלה כלל ועיקר."

6) יש לומר לדעתם, שאף שמנהג זה מוזכר לראשונה בשערי אפרים רק לפני כמאתיים שנה, מכל מקום נהגו לצאת ביזכור עוד מקודם ולכן זה נחשב מנהג קדמונים, אבל לכל הדעות אינו דין הגמרא, אלא מנהג שנהגו לאחר-מכן.

ב. מנהג המביא לתקלה

7) שאלתי את מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א בנדון דידן והשיב לי בע"פ, שזה מנהג המביא לידי תקלה (קלקול), מפני שיוצאים ומתלוצצים בחוץ בכל מיני דיבורים ומעשנים וכו' ולפעמים יש ערבוביה של גברים ונשים ולכן מנהג שמביא ליד תקלה (קלקול) אפשר לבטל, אבל רק בהסכמת הציבור.

8) וכדבריו כבר כתב בשו"ת הרא"ש כלל נה סימן י': "מנהג של עבירה יש לשנותו, אלא אפילו מנהג שעשו לסייג ולהרחקה ויכול לבא ממנו קלקול, יש לבטל המנהג." (ועיין עוד בזה באריכות בשדי חמד, כללים, מערכת המ"ם כלל לח)

9) ואמרו לי גבאי בית-הכנסת שהנושא רגיש ולא ניתן לשנות בהסכמת כל הציבור. יש כאלה שיש להם אב ואם וגם היום נוהגים להישאר בבית-הכנסת וביניהם שאומרים יזכור על סבא וסבתא ז"ל. ויש כאלה שיש להם אב ואם ויוצאים מבית-הכנסת בעת יזכור וגם אם יהיה מותר להישאר בתוך בית-הכנסת יחששו משום עין הרע וישארו בחוץ.

ומצד שני לרבים בין אלה שאין להם אב ואם, מפריע מאוד היציאה ההמונית לפני יזכור והחזרה ההמונית והרעשנית באמצע יזכור הציבורי על חללי השואה וצה"ל. כך שלדעת הגבאים מפני רגישות הנושא אין אפשרות להסכמה ציבורית אחידה אלא לפסיקה אישית, כפי שאכן כתבתי בסיכום.

10) ועוד שאלתי מו"ר הרב דב ליאור שליט"א ואמר לי, שמפני התקלה (כנ"ל) מותר להישאר ויאמרו קודם את היזכור הציבורי על חללי השואה ומערכות ישראל ואחר-כך יאמר כל אחד את היזכור הפרטי שלו ועדיף לדעתו להבליע את היזכור הפרטי בסוף היזכור הכללי. עד כאן דבריו.

11) וכן שאלתי את מו"ר הרה"ג ר' אברהם שפירא שליט"א ואמר: "לצאת ביזכור אינו דין אלא מנהג ומותר להישאר" אמנם אחר-כך עוד פעם שאלתי ואז השיב: "אפשר לצאת ולחזור".

12) ונראה שאף שמנהגי ישראל קדושים הם ומנהג ישראל דין הוא, מכל מקום אם כבר נהגו בשעת דחק אחרת, אפשר גם עכשיו בשעת דחק דומה, כשהמנהג מביא לידי תקלה, לנהוג אחרת.

(ועי' בספרי שו"ת אל-דוד, עמוד 44 דברי קדשו של מו"ר הרה"ג ר' אברהם שפירא שליט"א שמפני שבשטיבלך במאה שערים וזכרון משה כבר נהגו כנראה ע"פ גדולי ירושלים, שאם יש חיוב הוא מתפלל כש"ץ בנוסח שלו, אז מותר לנהוג כך גם קבוע בשוב שאין בו רוב לנוסח אחד).

13) אכן בענין אמירת יזכור יש מצב שגם מי שיש להם אב ואם כבר נהגו להישאר בבית-הכנסת ולא לצאת, כפי שכתב הרב משולם בן שלמה פינקלשטיין מווארשא בפירושו תוספות חיים ס"ק כ"ד על הספר חיי אדם כלל ז', סעי' יא: "ונראה לי דאם חוץ לבית-הכנסת הוא מקום מטונף ואין שם מקום בשביל הקהל שיצאו לשם, יכולים להיות בבית-הכנסת ויזכרו שם קרוביהם."

14) ולפי זה נראה שגם אם מחוץ לבית הכנסת המקום אמנם לא מטונף בזבל, אבל הוא לא נקי מדיבורים שלא מתאימים לשעת התפילה (כפי שפירט השואל וכן הרב אריאל לעיל) ומערבוביה, אז מותר להישאר בבית-הכנסת בזמן אמירת יזכור גם מי שיש לו אב ואם.

15) ונראה שבמקומות שהזכירו את המנהג לשבח, לא גרם המנהג לצאת ביזכור לאותם תקלות הנ"ל, ולכן אין מקום לשנותו שם, מה שאין כן במקום שהמנהג גורם לתקלה.

16) וכן מביא בשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל את דברי תוספות חיים שאין לצאת אם המקום מחוץ לבית הכנסת מטונף. אמנם מוסיף הציץ אליעזר שזה רק מותר באופן חד-פעמי:

"...דבתמידיות לא יועיל זה כי המציאות המושרשת היא שלא מזכירים אם ההורים בחיים, ולכן ההכרחיות שיצאו לחוץ.... ורק על מקרה מיוחד יש מקום לייעץ בכזאת (להישאר בפנים) בחד פעמיות." מכל מקום נראה שאם לא ניתן לנקות את המקום מחוץ לבית-הכנסת מהטינוף, יודה הציץ אליעזר, שכל פעם באופן חד-פעמי ישאר בתוך בית-הכנסת. נראה שהוא הדין בנדון דידן שהמקום מחוץ לאולם התפילה לא נקי ("מטונף") מאווירה לא מתאימה (צחוקים וכו' כדלעיל) בשעה שאחרים אומרים בתוך אולם בית-הכנסת בבכי יזכור על הוריהם ז"ל, אז מותר לו להישאר בביה"כ בעת אמירת יזכור, אף שיש לו אב ואם.

ג. אמירת יזכור על קרובים ז"ל (אף שהוריו בחיים)

17) כותב לעיל בתוספות חיים שמי שיש לו אב ואם נשאר בתוך אולם בית-הכנסת, מפני שהמקום מחוץ לבית-הכנסת מטונף: "יזכרו שם קרוביהם." זאת אומרת שיאמר יזכור על קרובים שאינם בחיים, אף שהוריו בחיים לאורך ימים טובים. ובהמשך מוסיף שם בתוספות חיים: "מהר"ל התנהג להזכיר כל רבותיו."

18) וכן כותב בציץ אליעזר הנ"ל: "ויזכרו קרוביהם או רבם." זאת אומרת שיאמר יזכור על קרובים ז"ל או רבנים ז"ל, אף שהוריו בחיים.

19) וכן כתב לפניו בשו"ת חמדת צבי סי' לד, ס"ק ו שאם נשאר בתוך בית-הכנסת: "למה לו לשתוק? הלא יכול להגיד יזכור בעד הוריו של אביו ואמו או שאר קרובים..." אמנם הוא בעצמו דחה פתרון זה מפני מנהגו של השערי אפרים דלעיל לצאת בעת יזכור.

20) ולכן מי שיש לו אב ואם ונשאר בתוך בית הכנסת (בגלל שמחוץ לביה"כ לא נקי כדעיל), יאמר פרק תהילים (מזמור צא: יושב בסתר עליון...) וילמד משנה (פרקי אבות) לעילוי נשמות ישראל בכלל ובפרט לעילוי נשמות חללי השואה וצה"ל או יאמר יזכור על קרובים ז"ל (כהצעת התוספות חיים), כגון על סבא וסבתא ז"ל (שהם הוריו של אביו ואמו, כלשון חמדת צבי).

21) אמנם כותב בספר תוספות חיים על חיי אדם כלל ז' בהלכות שבת בס"ק כד: "גם נוהגין שמי שיש להם אב ואם יוצאים מבית-הכנסת, כדי שלא יבוא לידי טעות ויאמרו (הבנים והבנות יזכור) עמהם (עם הוריהם) יוברית כרותה לשפתיים." (וכן בלשון חכמים סי' כ"ד בשנוי קל).

22) אמנם ראינו שהמהר"ל, הציץ אליעזר והחמדת צבי לא חששו לטעות כזו, שהיא לא נראית שכיחה. מכל מקום כדי לצאת ידי חובת כל הדעות (גם התוספות חיים והלשון חכמים) נראה שטוב שירשום מראש לפני יום-טוב את שמות הנפטרים בעפרון במחזור או בפתק ולא יבוא כלל לידי טעות ויכול לומר יזכור על שאר הקרובים שנפטרו, כגון על סבא וסבתא ז"ל.

23) ומביא בציץ אליעזר (הנ"ל) טעם נוסף בשם ספר אוצר כל מנהגי ישורון סי' ע"א אות כ"ז: "שעל פי רוב הבנים נקרא בשמותיהם של אלו האבות שמזכירים נשמותיהם והם זקנו (סבתא) וזקנתו (סבתא) ועל כן כדי שלא יפתח פיו לשטן בשעה שמזכיר שמותיהם של הנפטר שיורה ג"כ על שמות הבן על-כן יוצא לחוץ." זאת אומרת, שהבן ישמע שאביו אומר יזכור, כאשר שם הבן זהה לשם הסבא ולמה לפתוח פה לשטן ולכן עדיף שהבן יוצא בחוץ ולא ישמע את היזכור הזה. ונראה שזה חשש רחוק ששם הבן כשם הסבא (רבא) ועוד שבאמת אומרים שם הסבא עם שם אביו (כגון משה בן זאב ז"ל) וזה כמעט תמיד שונה משם הבן (הנכד) עם שם אביו (כגון משה בן צבי). ולכן הטעם הזה קלוש במקצת.

ועוד נראה שאם הבן יאמר בזמן אמירת יזכור פרק תהילים או ילמד משנה, הוא לא ישמע בכלל את היזכור' שאומר אביו ואין כאן פתיחת פה לשטן לכל הדעות.

ד. שתיקה בזמן אמירת יזכור

24) רצוי שיאמר פרק תהילים או ילמד משנה ולא ישתוק בעת שאחרים אומרים יזכור על הוריהם. וכך כותב שם בתוספות חיים הנ"ל: "ועוד יש טעם לזה (שיוצאים ביזכור), לפי שהכל אומרים יזכור ועוסקים בדבר זה והם יהיו עומדים ושותקים..."

25) וכן מובא טעם זה של שתיקה ודממה בשם הרב יוסף דב סולוביציק זצ"ל בספר נפש הרב (עמ' קנג): "מנהג נפוץ שאלה שלא אומרים יזכור יוצאים מבית-הכנסת אל הפרוזדור, בשעה שהקהל אומרים יזכור, והכל הוא על פי הטעם שזכר בגמ' ברכות (כ): לגבי בעל קרי, כדי שלא יהא כל העולם עוסקים בו (בקריאת שמע) והוא יושב ובטל (שמעתל)."

26) פירוש הדבר שבעל קרי יושב "בטל", שאינו אומר בפיו את קריאת-שמע, אבל מהרהר במחשבתו את קריאת שמע ("קורא בעיניו") ויוצא בזה ידי חובה, כפי שפירש שם בסמכת ברכות כ: התוספות ד"ה "אף על גב (הרהור בקריאת שמע) דכדיבור דמי לענין שיצא, מכל מקום לאו כדבור דמי לענין שיהא בעל קרי אסור להרהר." מכאן רואים שיש חשיבות שבאותו זמן שאחרים אומרים קריאת שמע, בעל קרי לא יהיה שונה מהם ולא יפרוש מהציבור, אלא לפחות יהרהר במחשבתו את קריאת שמע.

27) ונראה שהוא הדין בנדון דידן שאם מי שיש לו הורים נשאר בבית הכנסת בזמן יזכור, הוא לא ישב או יעמוד בטל אלא יאמר בפיו (אין כאן טומאת קרי) פרק תהילים או ילמד משנה או יאמר יזכור על שאר קרובים ז"ל ויהיה בזה חלק מכלל הציבור.

28) וכך נראה מעוד מקור שמובא בשם הרב יוסף דב סולוביציק זצ"ל בפניני הרב עמ' קג: "בטעם המנהג, שמי שהוריו בחיים יוצא מבית-הכנסת קודם שמתחילים להזכיר נשמות. ועיין... גמ' ברכות (יט): שבשעה שעוסקים בהספד והאונן נמצא שמה... בשעה שהם עומדים ומתפללים, הוא עומד ומצדיק עליו את הדין [ואומר: רבון העולמים, ..., יהי רצון מלפניך ה' א-להינו שתגדור פרוצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים]... יש בזה על כל פנים מקצת קיום הדומה לתפלה, במה שיצדיק עליו את הדין, וממילא הנכון שיעשה כן."

מכאן רואים שאם אין עיכוב בגלל טומאת קרי להוציא דברים מפיו, ראוי שבשעה שאחרים עומדים ומתפללים בפיהם (בלחש), שגם האונן יאמר בפיו את דברו ("מצדיק את הדין ואומר") ולא יעמוד וישתוק ויהיה שונה בזה מאחרים. כמובן שתוכן דבריו שונה מאלה שמתפללים.

29) ונראה שהוא הדין בנדון דידן, שבשעה שאחרים אומרים יזכור, ראוי שגם אלה שיש להם הורים והם נשארים בבית-הכנסת (משום חשש תקלה בחוץ כדלעיל) לא ישתקו ולא יהיו עומדים ודוממים ויהיו שונים מהם ופורשים מן הציבור, אלא יעמדו ויאמרו פרק תהילים או ילמדו בקול משנה או יאמרו יזכור על שאר קרוביהם ז"ל. יחד עם כלל הציבור.

30) אמנם בשעה שהשי"ץ אומר יזכור על חללי השואה וצה"ל יכול גם מי שיש לו אב ואם להיות בבית-הכנסת ולשתוק עם כל הקהל ולשמוע את היזכור מאת השי"ץ. כך כותב הרב חיים צבי עהרענרייך זצ"ל בפירושו שערי-חיים (פרק י', סעי' לב, ס"ק מ') על הספר שערי אפרים, שנדפס לראשונה בשנת תרצ"ב (1932 למנינם) (ע"י בנו: "משמע מזה (מדברי השערי אפרים), דאין קפידא שיצאו (מי שיש לו אב ואם) מבית-הכנסת אלא בשעה שהכל אומרים יזכור והוא שותק, אבל בשעה שהשי"ץ מזכיר נשמות ואומר בעדם תפלת יא-ל מלא רחמים', שאז כבר כל הקהל שותקים ושומעים לדברי השי"ץ, מותר אף למי ישי לו אב ואם לבוא לבית-הכנסת."

ה. שיחה בזמן אמירת יזכור

31) ועוד טעם לצאת ביזכור כותב באוצר דינים ומנהגים (עמ' 96) בשם מנהגי ישורון: "אותם שאין להם מה לומר(יש להם אב ואם ולכן לא אומרים יזכור), יבלבלו (בשיחות בטלות בבית-הכנסת) אלה שמזכירים נשמות אבותיהם" (ולכן יצאו מחוץ לבית-הכנסת בזמן יזכור). וכן כותב הטעם הזה בספר אוצר טעמי המנהגים לרב שמאל גלברד, עמ' רסב.

32) ולפי טעם זה פשוט שמי שיש לו אב ואם ונשאר בבית-הכנסת בשעת היזכור הפרטי (מפני חשש לתקלה וקלקול שיש ביציאה מבית-הכנסת כדלעיל), אסור לו בתוך בית-הכנסת לשוחח סתם שלא לצורך התפילה, מפני שהוא מפריע ומבלבל בזה לאלו שאומרים יזכור אלא גם הוא יתפלל ויאמר פרק תהילים או ילמד משנה לעילוי נשמות ישראל או יאמר יזכור על קרוביו שנפטרו.

ו. עין הרע

33) בתוספות חיים מביא עוד טעם למה יוצאים ביזכור: "ועוד דהנכנס לבית-הכנסת והציבור אומרים דבר שבקדושה צריך לאומרו עמהן וקצת ליש לחוש **לעין הרע** בכי האי גאונא (באופן כזה)"

34) וכן מביא הטעם של עין הרע בספר אוצר דינים ומנהגים בערך הזכרת נשמות: "ונוהגים לשלוח לחוץ או לאולם בית הכנסת הנערים שיש להם אבות, וגם גדולים שיש להם אב ואם חיים, לפי שנאמר ברית כרותה לשפתים, **וכדי שלא יפתח פה לשטן ומשום עין הרע**. וכמו שאמרו אית לך אבא ואמא במתא (האם יש לך אבא ואמא בעיר?). אמר ליה אן (אמר לו: כן), יהב בהו עיניו ושכיבן (נתן בהן עיניו ומתו) (יבמות ק"ו, שערי אפרים שער י" ס' ל"ב)."

35) כל זה נכון כאשר אחרים אומרים יזכור והוא לעומתם שותק או מדבר שיחה (בטלה). אבל כאשר גם הוא באותו זמן מתפלל ואומר מזמור תהילים או לומד משנה או אומר יזכור על שאר הקרובים ז"ל, אז אין מקום לעין הרע ולא שייך לומר שפותח פה לשטן, כיון שכולם מתפללים, כל אחד לפי ענינו.

36) ועוד יש לומר שגם אין מקום לעין הרע וכו' מצד שהוא נשאר בתוך בית-הכנסת יחד עם אלה שאין להם הורים או אחד מהם.

יש מקום לעין הרע בזה (למאן דקפיד, למי שמקפיד בזה), אם כל אלה שנשארים בבית-הכנסת הם יתומים מאב ומאם והוא כבודד נשאר בבית-הכנסת, אף שיש לו אב ואם.

לעומת זה כאשר בין כה וכה רבים שיש להם אב ואם נשארים בתוך בית-הכנסת ולא יוצאים לחוץ בעת יזכור (מפני חשש לתקלה וקלקול בחוץ כדלעיל) אין עוד חשש של עין הרע ופתחון פה לשטן על הנשארים.

37) כותב בשו"ת ציץ אליעזר עוד טעם בשם ספר אוצר כל מנהגי ישורון סי' ע"א אות כ"ז: "מפני שקודם יזכור מכריז השמש בקול יזאגט (אמרו) יזכור ונראה כאילו **אומר לכל אדם שיאמרו יזכור**, לכן יוצאים הבנים שיש להם אבות..."

מכל מקום אם רבים נשארים בבית-הכנסת, אף שיש להם אב ואם וכולם שומעים אחר-כך יזכור הכללי לחללי השואה והצה"ל, ועוד שיש שאומרים יזכור על שאר הקרובים ז"ל, אז אין בעיה עם ההכרזה על אמירת יזכור, כיון שכולם יאמרו יזכור: פרטי או כללי.

ז. בכי

38) עוד טעם לצאת ביזכור למי שיש לו אב ואם, כתב בשו"ת חמדת צבי סי' לד, ס"ק ד: "במחזור ויטרי ליום ב' דשבועות כתב שהמנהג ברגלים בכל יום שקוראים בהם 'איש כמתנת ידו' פוסקים צדקה על החיים לבד ולא על המתים שלא **להצטער** עליהם, כדכתיב ברגלים 'והיית אך שמח'. "ובס"ק ה' כותב שם: "ולפי המחזור ויטרי הנ"ל נראה לעניות דעתי הטעם דנהגו שלמי שיש לו אב ואם יוצא מבית-הכנסת בשעת הזכרת נשמות, היות שמזכיר נשמות **מעורר צער** ושובר את הלב ומביא לידי בכי, (ולכן) נהגו שביום טוב דכתיב 'והיית אך שמח', שיוצאים (אז) אלו שיש להם אב ואם..."

דדוקא למי שאין לו אב או אם ובמה שנודר צדקה בעד נשמתם ומתפלל בעדם **מקיים מצות** כיבוד אב ואם והוי הבכיה בעצמה כמו שמחה של מצוה שפיר התיירו. ועיין בט"ז סי' רכ"ח, שאם הוא בוכה מרוב דבקות להקב"ה או מתוך שמתכוון בתפלתו, אין בזה איסור בשבת והוא הדין ביום טוב, ובפרט שעל ידי זה כמו שברא (הבן)מזכה אבא, כן האב והנשמות ימליצו טוב בעדו כנ"ל."

39) בתחילה דוחה בשו"ת ציץ אליעזר(הנ"ל) את טעמו של חמדת צבי, מפני שמקורו במחזור ויטרי לא קיים: "ואודיעו בזה דעיינתי בגוף דברי המחזור ויטרי לא מצאתי כדברים האמורים שהלקוטי מהרי"ח מייחסו אליו.

...תמוה מאד על הלקוטי מהרי"ח איך שהמציא ושם דברים בפי המחזור ויטרי דברים שלא נמצאים שם אפילו שמץ מנהו.... באופן שהיסוד שעליו רצה ככוד תורתו (חמדת צבי) לבנות עליו בנין - הסברו על זה שמי שיש לו אב ואם יוצא אז, אין לו כל אחיזה. ואיננו בר - קיימא כלל."

40) אמנם אחר-כך בהמשך דבריו הציץ אליעזר מביא אותו טעם של גרימת צער ע"י אמירת יזכור למי שיש לו אב ואם בשם הרב מ"מ עפשטיין ז"ל בפתיחתו על חידושיו למסכת בבא קמא: "איך מזכירין נשמות ביום החג? ... אך פשוט כי אדרבה עונג ונחת הוא להאיש אשר נגעו ד' בהצער הזה, עונג הוא לו להזכיר נשמת אבותיו ונעים לו הצער הזה, אך כל זה הוא להאיש אשר יש לו הצער וזוכרו, אך לא כן האיש אשר אין לו צער כזה הוא בשמעו הזכרת הנשמות תעורר בלבבו אך רגשי צער לא רגשי עונג...משום זה יוצאין אלה שאין להם (אב ואם) להזכיר כדי שיוכלו אלה הצריכים, להזכיר נשמות אבותיהם עכ"ל.

41) וכן מובא טעם הבכי והצער בספר אוצר דינים ומנהגים ערך הזכרת נשמות בשם ספר מנהגי בית יעקב סי' קכ"ה: "זכירת המתים משבר הלבבות וגורם בכי, אך לאותן שמחויבין להזכיר המתים מותר לבכות אפילו בשבת ויו"ט שיש לו עונג כשיבכה ופיג צערו עיי"ז (כאו"ח סי' רפ"ח), אבל מי שאין לו צורך בזה אם יראה אבותיו בוכין שמא יבכה עמהם ויבטל עונג שבת ויו"ט עיי"ש. ולכן יצא מביה"כ בזמן אמירת יזכור. 45) ונראה לעניות דעתי שכל זה נכון בבתי-כנסת שאין אומרים בהם יזכור לחללי השואה וצה"ל. שם מי שאין לו אב ואם, אין לו סיבה בכלל להצטער ולבכות משך כל היום-טוב ויכול לקיים בשלמות יוה"יית אך שמח' ולכן עדיף שיהיה מחוץ לבית-הכנסת, כאשר אחרים אומרים יזכור על הוריהם ומצטערים ובוכים. אמנם בבתי-כנסת שכל הציבור אומר עם הש"ץ יזכור או 'א-ל מלא רחמים' על חללי השואה וצה"ל, אז כל הציבור, כולל מי שיש לו אב ואם, יכול לבוא לידי צער ובכי על אלו שמתו בשואה ובמלחמות ישראל. ואפילו לפני-כן, בזמן שאחרים אומרים יזכור על הוריהם, והוא אומר מזמור או לומד משנה לעילוי נשמות חללי השואה וצה"ל, הוא יכול לבוא לידי צער ובכי עליהם. לכן בבתי-כנסת אלה, אין טעם לצאת בגלל החשש לצער ובכי. וזו אכן מציאות חדשה בבחינת פנים חדשות באו לכאן ולא על זה דנו הפוסקים הנ"ל שאסרו להישאר בבית-הכנסת בעת יזכור.

וכן מחלק ידידי הרב נח וזינסקי, רב מושב קטיף ת"ו בגוש קטיף ת"ו במאמרו המקיף "האם לצאת ביזכור" בתחומין חלק י"ז, עמ' 55, הערה 2: "בתשובות אלו לא נלקח בחשבון שבין כה וכה בבתי כנסת רבים נכנס שוב כל הציבור לאמירת יזכור לחללי השואה ולחללי צה"ל. מציאות חדשה זו היא שפתחה את הפתח לדיון מחודש בנושא זה."

ח. אחדות המנהג ולא אחדות

46) בטענת השואל מובא שהמנהג הנוכחי שחלק מהציבור נשאר וחלק מהציבור יוצא, מחלק את הציבור לשנים. בדיוק בגלל הטעם הזה כותב בגשר החיים פרק ל"א, ס' ב, ס"ק ד: "נוהגים שכל אלו שיש להם אב ואם יוצאים מבית-הכנסת בארבעת המועדים והטעם כתבו האחרונים...משום כשהכל אומרים והם שותקים, מחזי כהתגודדות." ויש איסור תורה של "לא תתגודדו" (דברים יד, א), שפירושו (יבמות יד.) 'לא תעשו אגודות אגודות', דהיינו לא לפלג את הציבור. וזה כאן בשני אופנים או כפי השואל על ידי שחלק יוצא מחוץ לבית-הכנסת או כפי גשר החיים שבתוך בית-הכנסת חלק אומר יזכור וחלק שותק. הפתרון הוא שכל הציבור נמצא ביחד בתוך בית-הכנסת וכולם אומרים תפילה ואין חלק מהציבור שותק. כמובן שכל אחד מתפלל מה שמתאים לו. יש חלק שאומרים יזכור על הוריהם או על שאר הקרובים וכל יזכור שונה בגלל שנוי השמות וחלק אחר בבית-הכנסת אומרים מזמור או לימוד משנה לעילוי נשמת מתי ישראל. באופן כזה אין פילוג ולא תתגודדו אלא אחדות ישראל בתפלה לבורא עולם אדון כל הנשמות.

ט. תפילת "א-ל מלא רחמים" לחללי השואה ולחללי צה"ל הי"ד

כתב מו"ר הראשון לציון הרב הראשי לישראל, הרה"ג ר' מרדכי אליהו שליט"א בספרו דרך התורה פרק יז, סעי' יג: "מנהג האשכנזים לומר 'יזכור' בג' הרגלים (בארץ ישראל בשביעי של פסח, בחג שבועות, בשמיני עצרת-שמחת תורה) ובימים הנוראים (כלומר ביום הכיפורים) בבתי הכנסת ואז נשארים קרובי הנפטרים בבתי הכנסת. אותם שיוצאים מבית הכנסת לא יתמהמהו אלא יכנסו מיד בתום האזכרה, ואז בפני כל הקהל יאמרו אזכרה לחללי השואה ולחללי מערכות ישראל." מכל מקום בהרבה בתי כנסת לא נכנסים המתפללים מיד אלא באמצע האזכרה לחללי השואה ומערכות ישראל ולרוב "ברעש גדול" ואין זה לכבודם של הנופלים הי"ד. ואמר לי מו"ר הרב דב ליאור שליט"א, שמפני התקלה (כנ"ל) מותר להישאר ויאמרו קודם את היזכור הציבורי על חללי השואה ומערכות ישראל ואחר-כך יאמר כל אחד את היזכור הפרטי שלו ועדיף לדעתו להבליע את היזכור הפרטי בסוף היזכור הכללי. עד כאן דבריו. ויש להוסיף שאכן אחרי השואה ומלחמת העצמאות קבעו תפילות "א-ל מלא רחמים" לחללי הושאה ולחללי מערכות ישראל, אבל מעולם לא קבע הרבנות הראשית לישראל סדר קדימה בנושא האם לומר את תפילות אלו לפני או אחרי היזכור הפרטי. לכן מותר לנו לשנות את סדר אמירתם, כדי למנוע בזוי כבוד הנפטרים על קידוש ה' ולהקדים את אמירת תפילת א-ל מלא רחמים על כלל המתים בשואה ובמערכות ישראל לאמירת היזכור על קרובי משפחה. ולמעשה אחרי התייעצות בשבת חול המועד סוכות עם הגבאים ויו"ר הקהילה ננהג בבית-הכנסת אוהל יונה מנחם ככה החל משמיני עצרת תשס"ח.

סדר התפילה יהיה:

1. תפילה לשלום מדינת ישראל,
2. מי שברך לחיילי צה"ל
3. תפילת "א-ל מלא רחמים" לחללי השואה הי"ד
4. תפילת "א-ל מלא רחמים" לחללי מערכות ישראל הי"ד
5. הגבאי מכריז: "[עכשיו אמירת] יזכור"
6. אמירת יזכור על ידי המתפללים, כל אחד על קרוביו וכל אחת על קרוביה.
- נוהגים אלה שהוריהם בחיים לצאת מבית-הכנסת. ויש מאלה שהוריהם בחיים שנשארים בבית-הכנסת ואומרים פרק תהילים או משנה לעילוי נשמות ישראל שנהרגו בשואה ובמערכות ישראל.
8. הגבאי מכריז בפרוודור (בלובי) של בית-הכנסת: "אפשר לחזור לבית-הכנסת לתפילת 'אב הרחמים'".
9. אלה שעומדים בחוץ נכנסים חזרה לבית-הכנסת.
10. הש"ץ אומר תפילת אב הרחמים.

לסיכום

- 1] המנהג הוא שמי שיש לו אב ואם יוצא מחוץ לבית-הכנסת בעת אמירת יזכור (בשביעי של פסח, בחג שבועות, ביום הכיפורים ובשמיני עצרת) וחוזר ליזכור על קרבנות השואה וחללי מלחמות ישראל.
- 2] אם מחוץ לבית-הכנסת, המקום הוא מטונף או עם דיבורים לא מתאימים לזמן התפילה וערבוביה, והמנהג לצאת ביזכור גורם לתקלה (כפי שפירט השואל בכתב ובע"פ), אז מותר למי שיש לו אב ואם להישאר בבית-הכנסת בעת אמירת יזכור, אבל אז לא ישתוק ולא ישוחח אלא יאמר מזמור תהילים (מזמור צ"א: "יושב בסתר עליון...") וילמד משנה (מתוך חמשת פרקי אבות) לעילוי כלל נשמות ישראל ובפרט לעילוי נשמות קדושי השואה וחללי צה"ל ומערכות ישראל, כהכנה ראויה ליזכור שהש"ץ יאמר עם הציבור בעוד כמה רגעים. וכן מותר אז לומר יזכור על שאר הקרובים שנפטרו, כגון על סבא וסבתא ז"ל. טוב שירשום את השמות האלה בעפרון לפני יום טוב במחזור או בפתק, כדי שלא יבוא לידי טעות.
- 3] אם יש לו צורך לדבר בעת אמירת יזכור, שלא לצורך התפילה, ידבר מחוץ לבית-הכנסת (כמנהג אלו שיוצאים).
- 4] וכן מי שלא רוצה לשנות ממנהגו, יצא לפני אמירת יזכור וידבר מחוץ לאולם בית-הכנסת. שם יכול לדבר דיבור הראוי לזמן התפילה או יאמר פרק תהילים או ילמד משנה.
- לפני אמירת יזכור (א-ל מלא רחמים) לקדושי השואה ומלחמות ישראל ישוב בשקט למקומו בבית-הכנסת בבחינת "בבית אלוקים נהלך ברגש".
- 5] מותר להקדים את אמירת תפילות "א-ל מלא רחמים" על חללי השואה וחללי מערכות ישראל לפני אמירת היזכור על קרובי משפחה וכן נהוג באוהל יונה מנחם.